

Megjegyzések a *Csalárd Cupido* Mérei Sándor-féle kéziratáról

MAJOROS Viktória

Szegedi Tudományegyetem Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató
ORCID: 0009-0008-8926-1149

Notes on MÉREI Sándor's manuscript of *Csalárd Cupido*

Abstract | This paper examines MÉREI Sándor's manuscript of *Csalárd Cupido* (*The Deceitful Cupid*), which preserves a "short", four-part version of the poem. For a long time, this version was considered an autograph, and later (until quite recently) it was believed to have been emended by GYÖNGYÖSI István himself. The paper provides a detailed analysis of the various corrections visible in the manuscript and compares both the original and the later "dark ink" version with 18th-century editions, particularly DUGONICS András's 1796 edition. It can be established that, contrary to earlier scholarly opinion, the later corrections were not made by GYÖNGYÖSI, but by DUGONICS himself, who extensively prepared the manuscript while working on his edition. This finding significantly enhances the textual value of the manuscript of Barsszentkereszt, the other known source of the "short" *Cupido*.

Keywords | textology, manuscript, GYÖNGYÖSI István, DUGONICS András, MÉREI Sándor

A *Csalárd Cupido* 1695-ös, Koháry Istvánnak ajánlott kéziratát, mely a vers négyrészes, „rövid” verzióját őrizte meg, a szakma egészen a legutóbbi időkig a leghitelesebb *Cupido*-kéziratnak tartotta.¹ Ezt adta ki Badics Ferenc kritikai kiadásában,² és később Jankovics József is Nyerges Judittal közösen sajtó alá rendezett népszerűsítő szövegkiadásában.³ Ennek egyik oka az volt, hogy a kéziratot vagy autográfának, vagy legalábbis Gyöngyösi István által emendáltnak gondolták, melyben így persze sokkal jobb szöveg őrződött meg, mint a rövid *Cupido* egyetlen másik szövegforrásában, a *Barsszentkereszti kéziratban*. A másik ok, ami nagyban megemelte az 1695-ös, Mérei-féle kézirat értékét, hogy egészen 2019-ig a vers ötrészes, „hosszú” változatait hamisítványnak tekintették. Ebből adódóan a „hosszú” verziók szövegforrásaival komolyan senki sem foglalkozott, Gyöngyösi versét pedig a korábbi elképzelések szerint kizárólag a Mérei-féle, illetve az annál valamivel rosszabb szöveget örökítő *Barsszentkereszti kéziratból* lehetett hitelesen megismerni. Ma már tudjuk, hogy a „hosszú” verziókat is Gyöngyösi írta,⁴ ám ennek ellenére sem érdektelen, hogy az egykor legértékesebbnek gondolt *Cupido*-szövegforrásnak valóban van-e közvetlen köze Gyöngyösihez, s hogy akár Badics, akár Jankovics Józsefék helyesen döntöttek-e, amikor szövegkiadásaikban szinte mindig hitelt adtak a kézirat szövegvariánsainak, illetve a Gyöngyösinek aposztrofált javításoknak.

A kéziratot Dugonics András még magától értetődően tartotta autográfának,⁵ és így gondolta ezt később Nagy Iván is, a kéziratban olvasható egyik megjegyzése egyértelműen jelzi ezt: „Ezen Munkája (a’ Tiszta Életnek Geniussa) Gyöngyösi Istvánnak saját kezével irattatott. N[agy]. I[ván].”⁶ Badics Ferenc többször is nyilatkozott e témában, de nagyon furcsa módon. 1912-ben megjelent monográfiájában határozottan elvetette az autográf kézirat ötletét. Érvelése szerint „ez XVII. századi kézírás ugyan, de olyan gondos és egyenletes, a hogyan Gyöngyösi 1695-ben már nem tudott írni”. A duktust ösz-

1 Lelőhelye: OSZK, jelzete: Quart. Hung. 186.

2 GYÖNGYÖSI István, „Tiszta életnek geniussa (Csalárd Cupido)”, in Gyöngyösi István, *Összes költeményei*, szerk. BADICS Ferenc, 4 köt., 3:97–190, jegyzetek: 198–209, Régi magyar költők tára: XVII. századbeli magyar költők művei (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1914–1937). A továbbiakban: RMKT.

3 GYÖNGYÖSI István, *Csalárd Cupido – Proserpina elragadtatása – Cuma várasában építettett Dédalus temploma – Heroida-fordítások*, szerk. JANKOVICS József és NYERGES Judit, tan. JANKOVICS József, Régi magyar könyvtár: Források 13 (Budapest: Balassi Kiadó, 2003).

4 Erről lásd LATZKOVITS Miklós, „Gyöngyösi és az imposztorok: Ki írta Gyöngyösi verseit?”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 123 (2019): 263–300; LATZKOVITS Miklós, „A hiteles Gyöngyösi hitelessége”, in *Magyar irodalomtörténet*, szerk. HORVÁTH Iván, BALÁZS Mihály, BARTÓK Zsófia Ágnes és MARGÓCSY István (Budapest: Gépeskönyv, 2020), <https://f-book.com/mi/index.php?chapter=1111LATZAHIT>; MAJOROS Viktória, „A *Csalárd Cupido* textológiája”, in *Zrínyi Miklós és a magyarországi barokk költészet: Tudományos konferencia, Eger, 2020. szeptember 3–5.*, szerk. BENE Sándor és PINTÉR Márta Zsuzsanna, 409–431 (Eger: Eszterházy Károly Egyetem Liceum Kiadó, 2021), doi: 10.17048/ZrinyiMiklos.2021.409.

5 „...kezeimnél vagyon Gyöngyösi Istvánnak maga keze írása...” – Gyöngyösi István, *Költeményes maradványi*, szerk. DUGONICS András, 2 köt. (Pozsony–Pest: Fűskúti Landerer Mihály, 1796), 1:LVI. Dugonics Mérei Sándor nevű tanítványától kapta a kéziratot, innen az elnevezés. Erről lásd alább.

6 OSZK, Quart. Hung. 186, 1r.

szevetette Gyöngyösi egy 1669. május 4-én Széchy Máriának írt levelével, s a következőket állította:

Ez [ti. a levél kézírása] gömbölyded betűs gyöngyírás, míg a *Csalárd Cupido* meg a Gosztonyi-codex Gyöngyösinek tulajdonított kéziratai szögletes jellegűek, melyeknek különbözősége első tekintetre megállapítható. A betűk formájában, főképp a nagy kezdőbetűkben van ugyan némi hasonlóság, de ezek ép olyanok a Gosztonyi írásában is s közösek majdnem valamennyi XVII. századi úgynevezett cancellariai írással. A kis betűk (főképp a h, k, g, a szókezdő m, n, a szóvégi z, továbbá az r, t meg az e) írása azonban egészen más jellegű Gyöngyösinél.

Végkövetkeztetése szerint „a *Csalárd Cupido* múzeumi kézírata [...] nem Gyöngyösi kezeírása, hanem [...] XVII. századi, tehát egykorú másolat”.⁷ Rendkívül különös és érthetetlen ugyanakkor, hogy 23 évvel később, 1935-ös kritikai kiadásának jegyzetei között, méghozzá mindenféle argumentáció nélkül ő is autográfként emlegeti a kéziratot:

Dugonics és utána – a címlapra írt jegyzet szerint N. I. (valószínűleg Nagy Iván, ki sokat foglalkozott Gyöngyösivel) a költő eredeti kéziratának tartja, s valóban nagyon hasonlít Gyöngyösi régiebb leveleinek betűvetéseihez. A gondos írás arra mutat, hogy a költő ezt szánta régi pártfogójának, Kohárynak, s ezért elejétől végig maga írta, utólag mindössze néhány kisebb javítást végzett rajta.⁸

Ráadásul egy 1939-ben publikált, mindössze tehát négy évvel későbbi dolgozatában, ismét mindenféle érvelés mellőzésével leszögezi, hogy a duktus nem Gyöngyösié:

Ez a kézirati példány a leghitelesebb, melyet egyes részeiben már Dugonics is felhasználta. Nem Gyöngyösi kezeírása, de gondos XVII. századi másolat, mely a címlap szerint 1695-ben készült pártfogója számára. Dugonicstól később Jankovich Miklóshoz, ettől a Nemzeti Múzeumba került.⁹

Az utókor persze továbbra is nagyon közelinek gondolta a kéziratot Gyöngyösihez. Stoll Béla bibliográfiája például – mind az 1963-as, mind pedig az új, 2002-es kiadás – „Gyöngyösi saját kezű másolata”-ként tüntette fel a kéziratot.¹⁰ Érdekes, hogy 2002-ben még Jankovics József is autográfként hivatkozott rá:

7 BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István ismert és ismeretlen költeményei*, Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből 22/4 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1912), 35–36.

8 RMKT, 3:198.

9 BADICS Ferenc, *Gyöngyösi István élete és költészete* (Budapest: A Gyöngyösi István Társaság, 1939), 177.

10 STOLL Béla, szerk., *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1565–1840)*, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963), 95; STOLL Béla, szerk., *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, 2. kiad. (Budapest: Balassi Kiadó, 2002), 89 (133. sz.).

Összegyűjtött műveinek első sajtó alá rendezőjével [Dugonics Andrással] sem járt sokkal jobban a költő: kiadásában nem sok szót pazarol a *Rózsakoszorúra*, s a Gyöngyösi szerzeményeit felsoroló lajstromába, igaz, nem akárhova, a **Csalárd Cupido autográf kéziratát ránk örökítő kötetke** végére jegyzi fel, hogy Gyöngyösi 1690-ben, alispán-sága idején szerezte „Rozsás Kert” című munkáját.¹¹

Jankovics 2003-ban megjelent szövegkiadásában aztán nyomatékossítja, hogy a kézirat törzsszövege biztosan nem autográf, s emellett feleleveníti azt a Badics által is felvetett elképzelést, hogy Gyöngyösi utólag javításokat eszközölt a már lemásolt költeményen (ami textológiai szempontból szinte autográfá minősíti a másolatot):

[a kéziratban] esetleg a költőtől származó apróbb javítások találhatók a szövegtesten. [...] Abból lehet sejteni Gyöngyösi kezenyomát, hogy az enjambement-ok működését akadályozó sorvégi vesszőket lehúzták, s a köznyelvi alaktól eltérő ejtésű, más szótagszámú szavak felett – mintegy figyelmeztetésül önmaga, a hajdani nyomdász, az olvasó számára? – apró jel, felfelé görbített szárú kis háztető látható: II/88/4: *ostromlja*, III/150/3: *estednek*, IV/8/1: *kezdetem*, IV/86/4: *juttál*, IV/89/1: *szálni*, IV/105/2: *dözlő*. De ez származhat a másolótól is. Gyakori a másolónál a s helyett sz-ek használata, ám ezek z-i közül többet gondosan kivakartak...¹²

Jankovics álláspontja bizonyos értelemben azért ellentmondásos. Mert egyrészt a kérdést nem dönti el, látható, hogy csupán felveti annak a lehetőségét, hogy a mondott javítások akár Gyöngyösitől is eredhetnek, másrészt edíciójában e javításoknak szinte minden esetben hitelt ad (az egyetlen kontrollszöveg, a *Barsszentkeresztii kézirat* variánsainak rovására), mintha azok tényleg a költő kezétől származnának.

Megítélésem szerint minimálisan annyit kijelenthetünk, hogy a törzsszöveget tényleg nem Gyöngyösi másolta (egyszerűen az ő duktusa más). Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a másolón kívül a kéziraton legalább három különböző kéz dolgozott.¹³ Ahhoz, hogy ennél többet lehessen mondani, a törzsszövegen alkalmazott javításokat, illetve kiegészítéseket kell megvizsgálni.

Apró jelek besúrása, sorvégi vesszők lehúzása

A törzsszöveget – amint hogy ez az írásképből nyilvánvalóan megállapítható – egyetlen másoló írta le, ma barna színűnek látszó tintával, elejétől a végéig.¹⁴ A Jankovics

11 GyöNGYÖSI István, *Rózsakoszorú*, szerk., tan. JANKOVICS József, Régi magyar könyvtár: Források 12 (Budapest: Balassi Kiadó, 2002), 257. Kiemelés tőlem – M. V.

12 GyöNGYÖSI, *Csalárd Cupido*..., 327.

13 Az 1r oldalon könyvtárosoktól származó bejegyzések olvashatók. Felül egy szám („186” – a kézirat jelzete), a lap aljára írva pedig a kötésre vonatkozó „Eg. bőr” rövidítés. (A későbbiekben még lesz szó egyéb ceruzával készült jelölésekről is.)

14 Ezzel ellentétben a vers hosszabb változatának egyik szövegforrása, a *Kassai kézirat* legalább két másoló munkája. A *Kassai kézirat*ról lásd MAJOROS, „A *Csalárd Cupido*...”, 411, 425.

által emlegetett sorvégi vesszők lehúzását¹⁵ jól láthatóan ugyanezzel a tintával csinálták, ahogy az általa „felfelé görbített szárú kis háztető”-nek nevezett, elíziókat jelölő apró jelek beszúrását is. A „kis háztetők” elíziót jelölő funkcióját igazolja a kézirat 4v oldalának 3. strófájában olvasható „pelyhezni” szó is. A verssor Gyöngyösi eredeti változatában szó szerint így lenne: „Te pedig úgy látom pelyhezni kezdettél”.¹⁶ A másoló tisztán láthatóan a „pelyheznedi” szót írta le az originális „pelyhezni” igenév helyett, ám azonnal észrevette, hogy az így képződő plusz szótaggal elrontja a vers metrumát. Emiatt kihúzta a „pelyheznedi” szóból az „ed” szótagot, s egy, a nagy görög lambdára emlékeztető jelet („kis háztetőt”) szúrta be a szó fölé.¹⁷ Megfigyelhető, hogy az ilyen alkalmakkor igen következetesen járt el, lambdái két eset kivételével szótagkiesésre hívják fel a figyelmet.¹⁸ Az elíziók és a sorvégi vesszők lehúzása tehát (szemben Jankovics megengedő megfogalmazásával) bizonyosan a törzsszöveget létrehozó kéztől származik. Ez a másoló persze az említettekén kívül másféle javításokat is eszközölt a kéziratban. Például kisbetűket írt át nagyra („echo” javítva „Echo”-ra),¹⁹ kimaradt szavakat szúrta be utólag („elsőben mind” javítva „elsőben csak mind”-re),²⁰ strófák felcserélését jelezte számokkal,²¹ ékezeteket húzott le („Tháron” javítva „Tharon”-ra),²² vagy olykor egy-egy felesleges szót.²³ Az ilyen és ehhez hasonló korrekciók természetesen a másolói

- 15 Ezekből mindössze 8 található a kéziratban (a zárójelben lévő szöveghelyeket mindig Jankovics kiadása alapján adom meg): 4r, 2. strófa, 1. verssor (I/13); 6r, 5. strófa, 1. verssor (I/40); 7v, 5. strófa, 3. verssor (I/58); 17r, 4. strófa, 3. verssor (II/48); 20v, 5. strófa, 3. verssor (II/91); 24r, 1. strófa, 3. verssor (II/129); 33r, 2. strófa, 3. verssor (III/17); 35r, 3. strófa, 1. verssor (III/42). Egy alkalommal a másoló egy sorközi vesszőt is lehúzott: 31v, 1. strófa, 2. verssor (II/219).
- 16 4v, 3. strófa 1. verssor. Jankovics kiadásában: I. rész, 20. strófa, 1. verssor. GYÖNGYÖSI, *Csalárd Cupido...*, 13.
- 17 Badics kritikai kiadásában a következőt írja e szöveghellyel kapcsolatban: „20–1. *pelyhezni* (mindenütt így) csak a NM [ti. a Mérei Sándor-féle kéziratban] *pelyhesedni*, ami versbeli hiba, s a kéziratban ki is van javítva egykorú fekete tintával.” RMKT, 3:202. Meglátásom szerint Badics itt téved. E javítás nem tartozik a fekete tintás korrekciók közé (ezekről a javításokról lásd később).
- 18 Az elíziók szöveghelyei a kéziratban: 3v, 2. strófa 3. verssor (I/7); 3v, 5. strófa 4. verssor (I/10); 4v, 3. strófa 1. verssor (I/20); 5r, 5. strófa 4. verssor (I/28); 5r, 6. strófa 1. verssor (I/29); 6v, 4. strófa 2. verssor (I/45); 8v, 3. strófa 3. verssor (I/68); 8v, 6. strófa 4. verssor (I/71); 11r, 4. strófa 4. verssor (I/99); 11v, 1. strófa 4. verssor (I/102); 11v, 5. strófa 4. verssor (I/106); 12v, 3. strófa 2. verssor (I/116); 13r, 1. strófa 1. verssor (I/120); 14v, 4. strófa, 3. verssor (II/18); 15v, 2. strófa 2. verssor (II/28); 17r, 6. strófa 1. verssor (II/50); 20v, 2. strófa 4. verssor (II/88); 20v, 3. strófa 2. verssor (II/89); 20v, 3. strófa 4. verssor (II/89); 23r, 2. strófa 2. verssor (II/118); 24v, 5. strófa 2. verssor (II/139); 25r, 2. strófa 4. verssor (II/142); 25v, 1. strófa 3. verssor (II/147); 26r, 4. strófa 4. verssor (II/156); 26v, 1. strófa 3. verssor (II/159); 29v, 1. strófa 3. verssor (II/195); 31v, 2. strófa 3. verssor (II/220); 34v, 3. strófa 4. verssor (III/36); 35r, 4. strófa 4. verssor (III/43); 35r, 5. strófa 4. verssor (III/44); 42r, 2. strófa 3. verssor (III/125); 44r, 3. strófa 3. verssor (III/150); 44r, 5. strófa 3. verssor (III/152); 44v, 6. strófa 4. verssor (III/159); 46r, 6. strófa 3. verssor (III/177); 48v, 2. strófa 1. verssor (IV/8); 55r, 2. strófa 4. verssor (IV/86); 55r, 5. strófa 1. verssor (IV/89); 55v, 2. strófa 2. verssor (IV/92); 56v, 3. strófa 2. verssor (IV/105); 57v, 2. strófa 3. verssor (IV/116). A másoló két esetben elnézhette a dolgot, és tévesen rakta ki az elíziójelet: 5v, 6. strófa 4. verssor (I/35); 7v, 6. strófa 1. verssor (I/59).
- 19 3r, 4. strófa, 4. verssor (I/4).
- 20 12r, 1. strófa, 2. verssor (I/108).
- 21 16v, a 2. és 3. strófa fordított sorrendben követi egymást (II/41–42).
- 22 25v, 1. strófa, 1. verssor (II/147).
- 23 32r, 1. strófa, 3. verssor (az „az” szó lehúzva) (III/4).

munkafolyamat során, nem egy későbbi kéztől, tehát semmiképpen sem Gyöngyösítői valók. Az alábbiakban bemutatandó javítások viszont bizonyosan nem származhatnak a törzsszöveg másolójától.

A z betűk kikaparása, s-sz betűk beszúrása (ráírása)

Kiadásához mellékelt szövegkritikai megjegyzései közt Jankovics külön felhívja a figyelmet a törzsszöveg s-sz betűire.²⁴ Tény, hogy másolónk igen gyakran használ s betűt az sz hang jelölésére ('vesztedet' helyett „vestedet”), és igaz ez fordítva is, igen gyakran használ sz betűt az s hang jelölésére ('hasonlónak' helyett „haszonlónak”).²⁵ Úgy tűnik, a szöveg egy későbbi emendátorának helyesírási érzékét ez az eljárás nagyon zavarta, úgyhogy javított, méghozzá a dolog természeténél fogva kétféle módon: vagy törölt vagy átírt (ráírt). Az s hangot jelölő sz betűkből igen gyakran tényleg kikaparta a z-t, az sz hangot jelölő s betűket pedig egy jóval nagyobb méretű sz ráírásával emendálta.

Mindezt bizonyosan nem a törzsszöveg másolója tette (ha a dolog ennyire zavarta volna, eleve nem így ír). Ráadásul a ráírásokban a tinta színe is jóval sötétebb, mint amit ő használt. Minthogy az s betű sz-szé, az sz betű s-sé alakítása igencsak hasonló jellegű eljárás, feltételezhető, hogy ugyanazon személytől származik, még ha kikaparás esetében (aminek nincs se duktusa, se színe) ilyesmit egyébként nemigen lehetne állítani. Ráadásul az emendáló kéz az s hangot jelölő sz betűkből nem is mindig kikaparással gyártott s-t. Sokszor, sőt valójában gyakrabban inkább két, nagyobb méretű s ráírásával („haszonló” javítva erre: „hassonló”).²⁶ És ezek a dupla s-ek ugyanazzal a sötét tintával vannak lejegyezve, mint az s-ekre ráírt sz-ek. Jankovics a kikaparás tényét dokumentálja, viszont a sötétebb tintával, nagyobb méretű betűk alkalmazásával ráírt kiegészítéseket nem regisztrálja, jöllehet egy pótlólag beszúrt szó kapcsán ennyit azért megjegyez: „[a kézirat] Viszonylag kevés szövegromlást tartalmaz, de azok másolóra vallanak, egy szó – a IV/122/3. sorának *csapodár* szava – helye üresen maradt, s más kézzel, sötétebb tintával pótolták.”²⁷ A „csapodár” szóban alkalmazott tinta színe alapján egyértelmű, hogy az említett pótlás szintén az s-sz betűkkel kapcsolatos törléseket és ráírásokat végző emendátortól származik. Ugyanezzel a sötét tintával lejegyezve azonban másféle javítások is megfigyelhetők a szövegben.

24 Jankovics (jócskán bővíthető) listája: „serény helyett szerény, kétségbe–kétszégbe, soha–szoha, szikra–sikra, sorsát–szorsát, borostyán–borosztány, seregében–szeregében, viselt–viszelt, hasonlatossággal–haszonlatossággal; III/55/3 felszerkennek, a z törölve; III/99/1 szegedelmére, a z kivakarva; III/129 Balszorsát, a z törölve; IV/41/1 szegíti s-se törölve, de: IV/55/2 nőstést, IV/101/1 sövetsége”. GyöNGYÖSI, *Csalárd Cupido...*, 327.

25 8v, 5. strófa, 1. verssor (I/70) és 22r, 3. strófa, 4. verssor (II/107).

26 13r, 4. strófa, 2. verssor (II/1). A javítás során tehát az sz-ből úgy lesz ss, hogy az eredeti sz betű s-ét nem tartja meg az emendáló kéz.

27 GyöNGYÖSI, *Csalárd Cupido...*, 327. Ez egy fontos szöveghely, alább bővebben beszélek róla.

A sötét tintát használó kéz nyelvhelyességi („Közelitem” javítva „Közelitek”-re) és stilisztikai („Addig” javítva „Akkor”-ra) javításokat is eszközöl, kiegészítést jelöl, lemaradt betűket pótol, vagy – épp most említettem – egy kihagyott szót illeszt be a szövegbe.²⁸ Az s-sz betűk beszúrásával együtt összesen 38 szöveghelyen látható ilyen sötét tintás korrekció. E többnyire ráírással jelölt javítások listája a következő:

Folio	Törzsszöveg	Sötét tintás javítás
3v, 2. strófa, 1. sor	Az mig	Az még
4v, 2. strófa, 1. sor	Priamusnak	Piramusnak
7r, 1. strófa, 2. sor	Közelitem	Közelitek
8r, 1. strófa, 1. sor	Narcissusért	Narcissus-is
16r, 5. strófa, 1. sor	tetén	tettén
17r, 5. strófa, 1. sor	arra	azon
20v, 1. strófa, 1. sor	kötelessége[...]ben ²⁹	kötelességedben
24r, 2. strófa, 1. sor	gyón	gyön
25v, 2. strófa, 2. sor	egyike	egyiket
31r, 3. strófa, 1. sor	futosásában	futosásával
31v, 5. strófa, 3. sor	ervendő	örvendő
32r, 3. strófa, 1. sor	Addig	Akkor
37r, 4. strófa, 4. sor	nála	nálad
41r, 2. strófa, 4. sor	el vévén	fel vévén
41v, 2. strófa, 2. sor	nyavalyás	valami
44v, 4. strófa, 1. sor	enyhődi	enyhődni
46r, 4. strófa, 3. sor	Mellye	Mellyre
47v, 1. strófa, 1. sor	tengre	tengerre
47v, 4. strófa, 3. sor	fegyelme	figyelme
58r, 2. strófa, 3. sor	–	csapodár
59r, 3. strófa, 4. sor	az	azt

1. táblázat

²⁸ A törzsszöveg másolója üres helyet hagyott ki a később beírandó szónak, mely tehát a rendelkezésére álló forrásszövegből valamilyen okból nem volt átvehető.

²⁹ A törzsszöveg eredeti verziója itt olvashatatlan.

Ezek a ceruzás beírások teljesen más jellegűek, a szöveget sohasem javítják. Ha az utolsó öt oldal tetejére felírt számok oldalszámokat jelölnek, akkor azt nagyon furcsán tesszik, a dolgot jelen pillanatban nem tudom kielégítően magyarázni.³⁰ A 19v oldal 3. strófájának 1. verssorában egy nagy *K* betű lett ceruzás ráírás miatt olvashatóbb. A 19r oldal 2. és 3. strófája között egy balra mutató nyíl és egy „71”-es szám fedezhető fel, ami a kézirat és Dugonics 1796-os kiadásának összevetésével függ össze. Dugonics kiadásában ugyanis – és kizárólag nála – épp ennél, a 71. strófánál kezdődik a költemény második része.³¹ A ceruzás beírások ennek következtében egy olyan (véltetőleg) filosz kezétől származnak (véltetőleg magától Badicstól),³² aki alaposan egybevetette a kéziratot Dugonics kiadásával.

Dugonics mint szövegkiadó 1.

Ismeretes, hogy Dugonics 1796-os szövegkiadásához egyrészt a *Cupido* 1772-es budai kiadását használta (ezt ő maga mondja), illetve a Mérei-kéziratot, melynek egyik utolsó, 60v oldalára lejegyzett egy Gyöngyösi-bibliográfiát.³³ Két szövegforrás állt tehát a rendelkezésére, egy nyomtatvány és maga a kézirat, ezeknél többet ténylegesen nem is használt, hisz azzal nyilvánvalóan eldicsekedett volna. A kéziratot – ahogyan kiadásának előszavában ezt is leírja – Mérei Sándor nevű tanítványától kapta, aki azt „édes attyának” könyvtárából „rántotta-elő”.³⁴ Rögtön észrevette, hogy az 1772-es nyomtatott kiadás és a kéziratban olvasható szöveg jelentősen különbözik. A legizgalmasabb különbséget az jelentette számára, hogy a kéziratos verzióban jóval kevesebb problémás, erotikus-pornográf strófa olvasható, mint a nyomtatott edícióban. Ezért előbb úgy döntött, hogy a költeményt abban a formában fogja közölni, ahogyan az a „maga’ keze’ írásában [ti. a Mérei-kéziratban] találtatik, el-hagyván azokat, a’-mi nem az övé”,³⁵ bár a

30 Az 1r oldal jobb alsó sarkában (a már említett ceruzás jelöléseken kívül) látható még: „p. 180.” Megjegyzendő, hogy a kézirat nem áll, és láthatólag sohasem állt 180 oldalból vagy lapból. Az 58v oldal tetején a „174”-es, az 59r oldal tetején a „175”-ös, az 59v oldal tetején a „176”-os, a 60r oldal tetején a „179”-es [...], az utolsó, 60v oldal tetején pedig a „180”-as szám olvasható.

31 Dugonics kiadásában a strófák egyébként nincsenek megszámozva, a számolás munkáját tehát a ceruzát használó filoszoknak kellett elvégeznie.

32 Ezt abból (is) lehet sejteni, hogy Badics kritikai kiadásának jegyzeteiben feltünteti a különbségeket a Mérei-féle kézirat és Dugonics kiadásának szövege között. Badics a *Cupido* kéziratai közül még a *Réthey-kódexet* vizsgálta meg, s annak bizonyos lapjain hasonló ceruzás beírások láthatóak, vélhetőleg szintén tőle. A *Kemény János emlékeztétét* örökítő *Nyitrai kódexet* ugyancsak használta Badics, s abban ugyancsak olvashatók ceruzás jelölések.

33 A kézirathoz utólag hozzákötötték még ifj. Beniczky Miklós 1826. január 30-án Csongrádon keltezett levelét. Beniczky e levél kíséretében küldte el a kéziratot Jankovich Miklósnak. JANKOVICS József, „Gyöngyösi eroticus”, in *GYÖNGYÖSI, Csalárd Cupido...*, 341–366, 362.

34 GYÖNGYÖSI, *Költeményes maradványi*, 1:LIX.

35 Uo., 2:570.

nyomtatvány erotikus strófáit, melyeket valamilyen imposztor általi betoldásnak képzelte, dőlt betűvel szedve, mégiscsak publikálta volna. Ám végül „az 1772-iki nyomtatott szöveget adta kézirat helyett sajtó alá”³⁶ (úgy, hogy közben az összes problémás versszakot kiirtotta a versből). Badics értékelése szerint „ennek [ti. az 1772-es edíciónak] szövegéből sok szót és kifejezést átvett, sokat maga is megváltoztatott, főképp a régi szókat és kifejezéseket újabb keletűekkel helyettesítvén, s többször a ritmus kedvéért a szórenden is változtatott”³⁷.

Persze a Mérei-féle kéziratot is használta, mint mondtam, írt is bele, például azt a bizonyos Gyöngyösi-bibliográfiát:

Gyöngyösi Istvánnak Munkái Idő szerént

I.	Muranyi Venus	1674. Komornok.
II.	Palinódia	1687. Gömöri Követ.
III.	Rozsás Kert	1690. Vice-Ispány.
IV.	Kemény János	1693. Vice-Ispány.
V.	Kupidó	1695.
VI.	Chariclia	1700. Vice Ispány.

Dugonics András
1795. 3^a Decembris

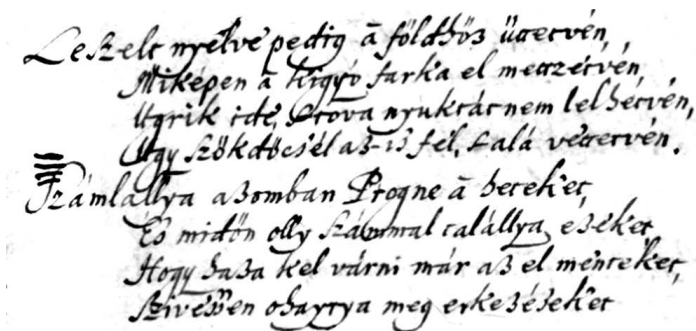
Látható, hogy ez a bibliográfia valamiféle időrendben sorolja fel Gyöngyösi munkáit, s hogy ebből adódóan tulajdonképpen könnyen konkordáltatható az 1796-os két kötet tartalomjegyzékével.³⁸ Dugonics tényleg ezeket, ugyanezeket a Gyöngyösi-szövegeket adta ki. Ami azonban szempontunkból most ennél is fontosabb, hogy a Dugonics által itt használt tinta színe, mely persze igencsak elüt a törzsszöveg színétől, nagyon, kísértetiesen hasonlít a sötét tintás javítások színére. Ráadásul a sötét tintás javítások rendre megjelennek Dugonics szövegkiadásában, aminek legegyszerűbb magyarázata az, hogy magától Dugonictól származnak, aki ezek szerint az 1796-os kiadás előkészítése közben nemcsak végigolvasta, de egyszersmind preparálta is a kéziratot. Ha erről van szó, akkor e javítások Gyöngyösitől teljesen függetlenek. Elvben persze el lehet képzelni azt is (eltekinthetünk most a tinta perdöntőnek talán nem minősíthető színétől), hogy Dugonics e javításokat eleve készen kapta, akár magától a magyar Ovidiustól, s azokat pusztán átemelte saját edíciójába. A kézirat átnézése során azonban találtam egy apró jelet, mely szerintem bizonyítja, hogy a sötét tintás korrekciókhoz Gyöngyösinek semmi köze, s aki idáig ezt állította, akár csak feltételesen is, az biztosan tévedett.

36 RMKT, 3:201.

37 Uo.

38 GYÖNGYÖSI, *Költeményes maradványai*, 1:XVII.

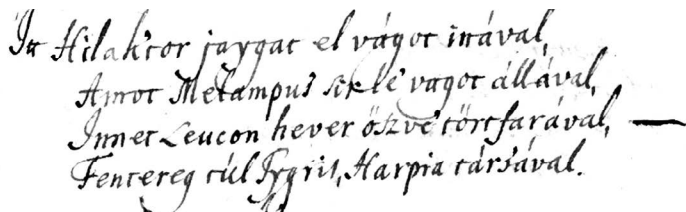
A kéziratban felfedezhetőek sötét tintával rótt hosszabb-rövidebb vonalak a lapszéleken, összesen három helyen. Olyan vonalakról van szó, amelyek egészen bizonyosan nem tollpróbák, még ha jelentésük első ránézésre talán nem is egyértelmű. A 41v oldal bal oldali margóján egyszerre négy egymás alá húzott vonal is látható, a 3. és a 4. strófa között:

1. kép

Ezek vélhetőleg arról tanúskodnak, hogy lejegyzőjük a kéziratot a vers valamilyen „hosszú” verziójával vetette össze. A „hosszú” verziókban ugyanis, így a Dugonics által használt 1772-es nyomtatott kiadásban is, a kérdéses helyen két többletstrófa olvasható. E négy sötét tintával meghúzott vonás minden bizonnyal ezekre utal. Elvben persze elképzelhető egy másik, némileg talán erőltetett magyarázat is, hogy tudniillik a kézirat feltételezett (és soha semmivel sem igazolt) emendációja során maga Gyöngyösi jelezte, hogy a kérdéses helyen valamikor később, egyszer majd bővíteni kívánja a költeményt.³⁹

Egy másik sötét tintás jelölő a 26r oldal első strófájának harmadik verssoránál látható, a jobb oldali margón:

2. kép

³⁹ Egy korábbi dolgozatomban magam vetettem fel ezt a lehetőséget. Ma ezt már igencsak valószínűtlennek gondolom. Lásd Majoros, „A Csalárd Cupido...”, 427.

Nyilván ez sem véletlenül került lejegyzésre, minthogy e strófa harmadik és negyedik verssora a költemény összes többi szövegforrásában, így természetesen a Dugonics által használt 1772-es nyomtatott kiadásban is, fordított sorrendben követik egymást:

Itt Hilactor jajgat el-vágott inával,
Amott Melampus sir le-szakadt állával,
Fentereg túl Tigris, Hárpia társával,
Innét Leucon hever, le-törött farával.⁴⁰

Kézenfekvő arra gondolni, hogy valaki (például Dugonics) összevetette a kéziratot a vers egy „hosszú” verziójával (például az 1772-es budai kiadással), s itt egyszerűen jelölte a különbséget. Elvben persze most is elképzelhető egy másik, némileg talán erőltetett magyarázat, hogy tudniillik a kézirat feltételezett (és soha semmivel sem igazolt) emendációja során maga Gyöngyösi jelezte, hogy később e verssorok sorrendjén egyszer majd változtatni kíván.

A harmadik, s szempontunkból most legfontosabb, aprócska jelölő a 9v oldal 5. strófája mellett látható, a bal oldali margón:

*Ei nagy rüsz rakor, állor közepében,
Ragy ropogással és, repedés rézében,
Amíg szelbar kékös árok van nyelvében,
Cupidór arkozván ily vehedelmében.*

3. kép

E rövidke vonal szintén jelentéssel bír. Egyértelműen azt jelöli, hogy a kérdéses versszak az összes budai kiadásból, tehát az 1751-es, az 1752-es kiadásokból, valamint a Dugonics által használt 1772-es edícióból is hiányzik, jöllehet a vers összes többi szövegforrásában megtalálható. Egészen biztos, hogy ez a strófa a költemény Gyöngyösi által írt verzióinak hiteles, szerves része. Márpedig az 1704-ben elhunyt költő még az 1734-es editio princeps megjelenését sem érte meg, nemhogy a század közepétől napvilágot látó budai kiadásokét. Ilyen módon nem tudhatta, hogy a kérdéses strófa ezekben nem lesz majd olvasható. Tudhatta viszont például Dugonics, aki kiadásában publikálta is az ominózus versszakot, jöllehet azt – mint mondtuk – az 1772-es budai kiadásból nem ismerhette.

Mindebből pedig az következik, hogy ez a kézirat nem járt Gyöngyösi kezében, vagy legalábbis nem javítgatta, nem preparálta azt. Hogy e Dugonics kiadásában visszaköszönő javítások tényleg Dugonictól, vagy valaki mástól származnak-e, azt persze eg-

40 Itt az 1772-es budai nyomtatványból idézve: 42. oldal, 1. strófa. Kiemelés tőlem – M. V.

zakt módon eldönteni igen nehéz.⁴¹ Azt azonban ki lehet mutatni, hogy e korrekciók teljesen egybevágnak a gyakorlattal, ahogy Dugonics saját szövegkiadásában átszilizálta, átírta Gyöngyösi versét.

Dugonics mint szövegkiadó 2.

Dugonics szövegkiadói munkamódszerének egyik jellegzetessége, hogy belenyúl Gyöngyösi versébe, néha nagyon drasztikusan. Latzkovits Miklós például így ír erről:

Tény, hogy a nyomtatott verzió teljes második részét elhagyta [ti. Dugonics] a költeményből. Az összes betoldást, továbbá a rövid verzió második részének első 68 (frivol) strófáját is, tehát az összes problémás versszakot. Így viszont a második részt nem kezdhetette rögtön a folytatással, úgyhogy további nyolc verssort is eliminált Gyöngyösi művéből, melyhez a rövid változat 71. strófájánál kanyarodott csak vissza. Persze e versszak kezdősorát is átköltötte, hogy megfelelő felütéssel induljon az immár tényleg illedelmes varázsolt második rész. A strófa a rövid és hosszú verziókban egyaránt olvasható „Middön ide s tova jártatom szememet” kezdősor helyett edíciójában a „Högyek’ bérczén állva jártatom szememet” verssorral kezdődik.⁴²

A III. rész végén Progne fecskévé változásának leírását is két teljes, saját leleményű strófával egészítette ki:

Mérei-féle kézirat ⁴³	Dugonics kiadása ⁴⁴
Hogy Progne Urának ugyan keze között, Fecske ábrázatban hirtelen öltözött, És szárnyára kelvén onnan el költözött, Az hol nem fél tőle olly helyre rőytözött.	Hogy Progne (Uranak ugyan keze között) Fecske ábrázatban hirtelen öltözött. És, szárnyakra kelvén, onnat el-költözött. Ahol nem fél tőlle, olly helyre rőjtözött.
Az hol az hancsárral torka meg sértetet, Meg ősmérszik most-is mert jele tétetet, Az mint akkor viszelt gyászos öltözetet, Ugy jár most-is, s-mutat banatos életet.	Holott a’ lándsával torka meg-sértetett, Meg-ősmérszik most is: mert jele tétetet. A’-mint akkor viselt gyászos öltözetet, Úgy jár most-is, ’s-mutat bánatos életet,

41 Ha e korrekciókat több kéz munkájának képzeljük, azt csak igazolni kellene, hogy ezek egyike Gyöngyösi keze volt. Meglátásom szerint azonban a sötét tintás javítások esetében rendkívül nehéz, szinte lehetetlen a duktus alapján megbízható következtetéseket levonni, mivel többnyire csupán apró módosításokról van szó. Ráadásul az sem zárható ki, hogy e javítások nem egyszerre és nem is ugyanazzal az írószközzel készültek.

42 LATZKOVITS, „Gyöngyösi és az imposztorok...”, 277.

43 46v, 4. és 5. strófa (III/181–182).

44 GYÖNGYÖSI, *Költeményes maradványi*, 2:633.

Mérei-féle kézirat	Dugonics kiadása
	Száraz ágakra száll a nyári napokban. Keserves panaszsa a' tele torokban. Hirdeti rosz urát Falun, 's-városokban: Hallya Menny és a' föld vagyon mi kénokban. De ház' szeretetét el-nem-felejlhetette. Azok tornáczczában fészket építette. Mészszel nem tud bánni, agyagból szerzette. Hogy házba lakott volt, ezzel jelentette.

A szakma értékelése szerint azonban kiadói eljárására mégis inkább az jellemző (s számunkra most ez jóval érdekesebb), hogy apró, gyakran csak nüansznyi változtatások sokaságával igazítja saját költői világához Gyöngyösi verseit. Mezei Márta megállapítása szerint például előszeretettel alakít a verssorok szórendjén, vagy épp cserél le egy-egy szót:

Átír néha szavakat is: *éji homály* – *égi homály*, *csalt vét* – *cselt vét* – ezeknél még gondolhatunk félreolvasásra, de az *Ur Fiak* – *Ifiak* cseréjénél már nem. Legradikálisabb átírásai a pontosság igényéből származtak. Szórendi változtatásaiban a nyelvhelyességre és a hangsúlyok erősítésére törekszik: *Bal felől Simon van* – *Bal felől van Simon*; *A' vadászó helyhez azomban jutának* – *Azomban a' vadász-helyre eljutának*...⁴⁵

Demeter Zsuzsa kiemeli, hogy korrekciói „főként helyesírási jellegűek [...] előszavában [maga Dugonics] hangsúlyozza az aki/amely [névmások] használatának Gyöngyösi által rosszul alkalmazott formáit, s korrigálja is azokat”.⁴⁶ Pálffy Eszter a *Murányi Vénus* kapcsán egy konkrét példán szemlélteti azt a – meglátása szerint – Dugonicsra leginkább jellemző szövegjavítási eljárást, mikor csupán egyetlen betűt módosít:

Dugonics [...] gyakran saját nyelvérzéke szerint alakítja a szöveget. Általában persze olyan apróságokról van szó, mint hogy a 489. sorban az „ez addig véghez vitt dolgok”-at „az addig véghez vitt dolgok”-ra javítja, azonban pontosan ez a következetesen alkalmazott, a legapróbb mozzanatokra is kiterjedő javítási rendszer világítja meg legjobban Dugonics szövegéhez való viszonyát.⁴⁷

45 MEZEI Márta, *A kiadó mandátuma: Kiadói nézetek és eljárások Révától Kazinczyig*, Csokonai könyvtár 15 (Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998), 47.

46 DEMETER Zsuzsa, *Költői tradíció és könyvkiadás: Gyöngyösi István példája*, Erdélyi tudományos füzetek 282 (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2014), 50–51, doi: [10.36240/etf-282](https://doi.org/10.36240/etf-282).

47 PÁLFFY Eszter, *Századok szerelme: A murányi várfoglalás története és Széchy Mária alakja a 17–19. századi magyar irodalomban*, Irodalomtörténeti füzetek 191 (Budapest: Reciti Kiadó, 2024), 44–45.

Hasonló szöveghelyeket persze bőven lehetne idézni még Dugonics verziójából, bőven akár olyan eseteket is, amikor a rendelkezésére álló kéziratos és nyomtatott szövegforrás egyezett ugyan, ő mégis átírta a verset (rengeteg alkalommal):

Mérei-kézirat és 1772-es kiadás ⁴⁸	Dugonics kiadása
Nőstényéről az him <u>madár feletkezett</u> , (3r/1/3)	Nyösténnyéről a' Hím <u>el-is-feletkezett</u> , (571/1/3)
Majd halálos <u>gyászhoz</u> rendelte ruháját, (3v/1/3)	Majd halálos <u>gyászra</u> rendelte ruháját, (572/1/3)
Egy <u>rá gyűvő</u> vadd kan rútúl el szaggattya. (3v/5/4)	Egy <u>reá-jött</u> Vad-kan rútúl el-szaggattya. (572/5/4)
Hogy <u>te-is</u> Fiammal meg nem ösmérkettél. (4v/3/4)	Hogy <u>édes</u> fiammal meg-nem-ösmérkedtél. (574/1/4)
Melly mint hideg lelés úgy <u>fogja</u> testemet. (19r/3/4)	Melly, mint hideg-lelés, úgy <u>fogta</u> testemet. (589/1/4)
Meg vallom nyilátúl <u>igen</u> meg ijtettem. (19v/6/4)	Meg-vallom: nyilától <u>nagyon</u> meg-ijedtem. (590/5/4)
Kezdek <u>Diánnának</u> azért könyörgeni. (20r/1/4)	<u>Diáának</u> <u>kezdék</u> azért könyörgeni. (590/6/4)
<u>Mellyek a'</u> hálóknak fel vonatásában, (21v/5/3)	<u>Kik vadász</u> hálóknak fel-vonatásában (593/7/3)
Hanem áll hajora <u>úgy mint</u> sajátyával, (31v/4/3)	Hanem ül hajóra <u>maga'</u> sajátyával, (607/2/3)
<u>És</u> háló házaknak nem csak a' tetején, (32r/2/1)	<u>Sőt</u> háló házoknak nem csak a' tetején, (607/7/1)
Törődik tűzének kedvet mint <u>tehessen</u> , (35v/6/2)	Törődik: tűzének kedvet mint <u>lelhessen</u> . (614/4/2)
De <u>epestvén</u> [!] tüze szerelem lángjának, (36r/1/3)	De <u>bádgysztván</u> tüze Szerelem' lángjának, (614/5/3)
<u>Az melly</u> egy galambot haytogat sebessen, (48r/6/1)	<u>Melly-is</u> egy galambot hajtogat sebessen. (637/1/1)
<u>Kit</u> látván <u>le teszi</u> keziját nyilával, (48v/5/1)	<u>Ezt</u> látván, <u>le-tette</u> kéz-ijját nyilával. (637/6/1)
(<u>Melly Test</u> , Világ, <u>Ördög</u>) igen gonosz haddal, (53v/1/2)	<u>Test'</u> , Világ', <u>Ördöggel</u> , igen gonosz haddal (645/6/2)

2. táblázat

48 A táblázat összes példáját a Mérei-kézirat törzsszövegéből idézem, olyan részleteket tehát, melyek teljességgel egyeznek az 1772-es budai edíció megfelelő szöveghelyeivel. Az aláhúzásokkal történő kiemelés tőlem – M. V.

Előszeretettel tette meg ugyanezt akkor is, amikor a kézirat és a nyomtatvány szövege eltér egymástól. Dugonics sokszor nem is feltétlenül a rendelkezésére álló lehetőségek közül választ, hanem ismét inkább saját invenciójára bízta magát:

Mérei-kézirat törzsszövege	1772-es budai kiadás ⁴⁹	Dugonics kiadása
De <u>senkit nem látván ottan,</u> <u>meg búsúlok,</u> (5v/4/3)	De ottan <u>senkit nem látván</u> <u>meg-búsúlok.</u> (4/31)	De, <u>senkit se látván, leg-ott</u> <u>el-búsúlok,</u> (575/7/3)
Melly miat halált hal <u>rövid</u> <u>nap</u> felőlem. (7v/3/4)	Melly miatt halált hall, <u>nem</u> <u>soká</u> felőlem. (7/4)	Melly miatt halált hall <u>ma-hónap</u> felöllem. (579/2/4)
<u>A kik közt mayd eytem két-</u> <u>szégben</u> magamat, (8v/3/2)	<u>Melly miatt majd ejtem kétség-</u> <u>be</u> magamat, (8/13)	<u>Ezért csak-nem ejtem két-</u> <u>ségbe</u> magamat. (580/7/2)
De <u>hogy sem bolondúl vesz-</u> <u>tenem</u> magamat, (12v/4/3)	És, <u>hogy tudatlanúl ne vesz-</u> <u>ném</u> magamat, (13/19)	És, <u>hogy bolondgyába ne</u> <u>veszszem</u> magamat, (587/7/3)
Az kitől a' mikor kezdenék borzadni, (22v/2/1)	A' kitől' mikor már kezdek fel borzadni, (37/22)	A'-kitől a'-mikor kezdek vólt borzadni, (595/2/1)
És ezzel beszédünk ottan <u>meg szakada,</u> (23r/4/2)	<u>Ezzel mi beszédünk ott félben</u> <u>szakada,</u> (38/17)	(És azzal beszédünk itten <u>meg-szakada</u> (596/3/2)
<u>Nem akadna ottan sok futo-</u> <u>sásában.</u> (24r/1/4)	<u>Nem akada vala, ott futkosá-</u> <u>sában.</u> (39/19)	<u>Nem akadtott volna sok futo-</u> <u>zásában.</u> (597/5/4)
<u>Azomban a' madarat-is né-</u> <u>zegetni,</u> (31v/1/3)	<u>Azomban a' Fátzánt körül né-</u> <u>zegetni,</u> (49/11)	A' Fácztant-is ide-tova néze- getni. (606/4/3)
Hogy hamar láthassák <u>arra</u> <u>mayd repűlnek.</u> (33r/6/4)	Hogy hamar láthassák, <u>majd</u> <u>hogy nem repűlnek.</u> (51/32)	Hogy hamar láthassák, <u>sze-</u> <u>kerekre űlnek.</u> (610/2/4)
Mint rósa a' <u>melly szép szag-</u> <u>gal virágozik,</u> (34r/2/3)	Mint a' <u>melly szép rósa szagok-</u> <u>kal virágozik,</u> (52/26)	Mint rósa, <u>melly szaggal szé-</u> <u>pen virágozik,</u> (611/3/3)

49 Itt a részlet pontos helyét oldalszámmal és verssorral adom meg.

Mérei-kézirat törzsszövege	1772-es budai kiadás ⁴⁹	Dugonics kiadása
<u>Oh kegyetlen! miért inkább meg nem öltél.</u> (40v/2/4)	<u>Oh átkozott! miért inkább meg-nem öltél.</u> (61/1)	<u>Mért inkább, kegyetlen, mért meg-nem-ölettél?</u> (622/4/4)
<u>Jay! Jay! kiáltani</u> szaporán kezdette. (45r/2/4)	<u>Jaj! kiáltani</u> szaporán kezdette. (67/4)	<u>Jajját kiáltani</u> szaporán kezdette. (630/4/4)
<u>A jó hit, reménség, Isteni félelem.</u> (53v/3/1)	<u>A' jó Hit, szeretet, remény, irgalmasság.</u> (78/7)	<u>Igaz Hit, Reménség, Isteni félelem.</u> (646/1/1)
<u>Búcsút kel (meg ölel itt) már tőled</u> vennem. (57v/6/4)	<u>Bútsút kell (meg-ölel) már tőled itt</u> vennem. (83/29)	<u>Téged' meg-ölelvén, búcsút-is kel</u> vennem. (653/5/4)
<u>És rabjai közül te-is el maradtál.</u> (59r/4/2)	<u>És rabjai közül hogy te el-maradtál;</u> (85/17)	<u>És rabjai közül el-hogy maradtál.</u> (655/7/2)

3. táblázat

A sötét tintás javítások is ugyanilyen jellegűek, elég csak végigolvasni az 1. táblázatban összegyűjtött szöveghelyeket.

Néhány konkrét példa

A 8r oldalon látható sötét tintás korrekció (lásd az 1. számú táblázatot) épp olyan jellegű, mint a 2. számú táblázatban felsorolt javítások: eltér tehát attól az alaktól, amelyet a Mérei-kézirat törzsszövege, de attól is, melyet a 18. századi nyomtatványok (így az 1772-es kiadás is) hoznak. A költemény cselekménye szerint a főhős épp megismeri Echo és Narcissus tragikusan végződő történetét. Az idézett részlet 2. strófájának 1. verssora a kéziratban eredetileg a „Narcissusért” szóalakkal kezdődött, ám ezt később sötét tintával az adott mondatban szintén értelmes „Narcissus-is” alakra javították:

A Mérei-kézirat törzsszövege és az 1772-es kiadás szövege

Echó-is a' ki ott néked választ [!] ada,
Csak hamar hogy ennek kezében akada,
Képtelen tűzében maga el szárada,
Teste kővé lévén, csak szava marada.

Sötét tintás verzió

Echó-is a' ki ott néked választ [!] ada,
Csak hamar hogy ennek kezében akada,
Képtelen tűzében maga el szárada,
Teste kővé lévén, csak szava marada.

Narcissusért veszet, rendetlen tűzében,
Melly-is maga képét egy forras vizében
Megh látván, bolondúl esik szerelmében,
El fogyattya magát magáért vesztében.

(7v, 6. strófa – 8r, 1. strófa)⁵⁰

Narcissus-is veszet, rendetlen tűzében,
Melly-is maga képét egy forras vizében
Megh látván, bolondúl esik szerelmében,
El fogyattya magát magáért vesztében.

Dugonics kiadásában természetesen a sötét tintás verzió látható.⁵¹

A 7r oldalon látható sötét tintás korrekció pedig (lásd az 1. számú táblázat) épp olyan jellegű, mint a 3. számú táblázatban felsorolt javítások: eltér tehát mind a Mérei-kézirat törzsszövegétől, mind pedig a 18. századi nyomtatványok által hozott alaktól (így az 1772-es kiadásban olvashatótól is). Az idézett strófa 2. verssorának első szava a kéziratban originálisan a „Közelitem” szóalakkal kezdődött, ám ezt később sötét tintával az adott mondatban szintén értelmes „Közelitek” alakra javították:

Mérei-kézirat törzsszövege

Irtózom elsőben oda közelb menni,
Közelitem végre, s-kezdek illy szót tenni,
Néked e' nagy veszélyt honnat kellet venni?
Mellyben illy veszetten látlak téged lenni?

Sötét tintás javítás

Irtózom elsőben oda közelb menni,
Közelitek végre, s-kezdek illy szót tenni,
Néked e' nagy veszélyt honnat kellet venni?
Mellyben illy veszetten látlak téged lenni?

Az 1772-es budai edíció ezekkel szemben a „Közelitvén” alakot hozza:

Irtózom elsőben oda közelb menni,
Közelitvén végre kezdék illy szót tenni,
Néked e' nagy veszélyt honnét kellet venni?
Mellyben illy veszettül látlak téged lenni.

Dugonics kiadásában természetesen ezen a szöveghelyen is a sötét tintás verzió látható.⁵²

A most bemutatott szöveghelyek csak apróságok, mondhatni, jelentéktelen változtatások. Azonban – úgy tűnik – ezek az apróságok tényleg árulkodóak a sötét tintás korrektorkilétét illetően. Dugonics ilyen jelentéktelen átírásokat tömegével végzett a versen. Emellett különösen érzékeny volt a helyesírásra is. A *Cupidó*hoz fűzött előszavában ugyanis külön kitér a kéziratban lévő „helyesírási hibákra”:

Igaz ugyan: hogy GYÖNGYÖSI mindenkor szépen, de nem mindenkor igazán ír magyarul, fő-képpen a' ki-mondásra nézve. Például légyen *a' ki*, és *melly* szavak. Ezeket a Magyarok meg-külömböztetik; ő, a' mint eszébe jut, úgy veszi. Arra sem igen ügyel, mikor

50 Kiemelések tőlem – M. V.

51 GYÖNGYÖSI, *Költeményes maradványai*, 2:579 (6. strófa).

52 Uo., 2:578 (1. strófa).

kellessék mondani *a'*, mikor *az*. Mikor *se*, mikor *sem*. De ezek bocsánandó vétkek az akkori időre.⁵³

Példamutatónak tartja azonban a következőt:

Jelentem az Érdemes Közönségnek azt-is: hogy Gyöngyösinek kéz-írásaiban sehol se találtnak ezen szavak: *kín*, *kínszerítem*, *kívánom*; hanem mindenkor magyarossan, nem czigánossan, így írja: *kén*, *kénszerítem*, *kévánom*. Talán arra jutunk, hogy *a'* nyelvet simítani akarók szent *Pétert*-is szent *Pítérnek* írják.⁵⁴

A kézirat 3v oldalán a 2. strófa 1. verssora eredetileg így volt olvasható: „Az mig távúlb vala ki volt nem tudhattam”. Az első kifejezést sötét tintával később „Az még”-re korrigálták. E javítás nem meglepő, ha számításba vesszük Dugonics fenti megjegyzését az „i” és az „é” betűk használatáról. Ennek megfelelően *Cupido*-szövegében mindig következetesen „még” olvasható, és sosem „mig” vagy „míg”.

Az 1. számú táblázatban közöltem a sötét tintával beírt javítások (összesen 21 szöveghely) listáját, melyek egy része egyszerű elírást emendál (15 esetben pedig a korábban emlegetett *s*-sz betűk ráírásáról van szó). A sötét tintás javítások másik csoportja viszont pont ugyanolyan jellegű, mint Dugonics fentebb bemutatott, apróbb javításai. És ami tényleg meglepő: amennyiben ezeket a javított szöveghelyeket vetjük össze Dugonics kiadásával, akkor kiderül, hogy edíciójában mindig a sötét tintával korrigált verziók köszönnek vissza,⁵⁵ jöllehet közülük jónéhány egyetlen más nyomtatványban sem kerül elő. Ezt igazolja az alábbi táblázat, amelyben összevetettem a Mérei-féle kézirat törzsszövegének megfogalmazását a sötét tintás javításokkal, az 1772-es edícióval, illetve Dugonics kiadásával:

Szöveg-helyek sorszáma	Mérei-féle kézirat	Sötét tintás javítás	1772-es kiadás ⁵⁶	Dugonics kiadása
1.	Az mig (3v/2/1)	Az még	A' mig (1/25)	A'-még (572/2/1)
2.	Priamusnak (4v/2/1)	Piramusnak	Pryamusnak (3/10)	Piramusnak (573/7/1)

53 Uo., 1:LXIII–LXIV.

54 Uo., 1:LXIII.

55 Valójában van két kivétel, a 13. és a 17. sorszámú szöveghelyek. Ezek esetében a Dugonics-féle nyomtatott verzióban már teljesen új alak szerepel. Mintha Dugonics a kézirat preparálása után „továbbgondolta” volna a dolgot.

56 Itt a részlet pontos helyét oldalszámmal és verssorral adom meg.

Szöveg- helyek sorszáma	Mérei-féle kézirat	Sötét tintás javítás	1772-es kiadás	Dugonics kiadása
3.	Közelitem (7r/1/2)	Közelítek	Közelítvén (6/12)	Közelítek (578/1/2)
4.	Narcissusért (8r/1/1)	Narcissus-is	Narcissusért (7/17)	Narcissus-is (579/6/1)
5.	tetén (16r/5/1)	tettén	tetten (23/31)	-
6.	arra (17r/5/1)	azon	azon (25/12)	-
7.	kötelessége[...] ben (20v/1/1)	kötelességedben	kötelességedben (34/33)	kötelességedben (591/5/1)
8.	gyón (24r/2/1)	gyön	jö (39/20)	jön (597/6/1)
9.	egyike ⁵⁷ (25v/2/2)	egyiket	egyikét (41/19)	egygyikét (600/3/2)
10.	futosásában (31r/3/1)	futosásával	futkosásával (48/30)	futosásával (605/7/1)
11.	ervendő (31v/5/3)	örvendő	örvendő (49/27)	örvendő (607/3/3)

57 E szöveghely értelmezése meglehetősen problematikus, méghozzá azért, mert a strófa 2. és 3. sora a ránk maradt szövegforrásokban (köszönhetően az „egyike” / „egyiket” szavak különbségének) egyszerűen mást jelent. A Mérei-kézirat törzsszövegében és még másik két fontos szövegforrásban, a *Kassai kézirat*ban és az OSZK-ban őrzött anonim kéziratban (erről lásd Majoros, „A CSALÁRD CUPIDO...”, 409–413.):

Az kik pedig az én kezemen valának,

Azoknak **egyike (hiják Lyciskának)**

Az inát kapdossa az első lábának,

Az más sertéivel küszködik hátának. (Jankovicsnál: II/148)

A Mérei-kézirat sötét tintával javított verziójában és az összes többi szövegforrásban:

Az kik pedig az én kezemen valának,

Azoknak **egyiket hiják Lyciskának,**

Az inát kapdossa az első lábának,

Az más sertéivel küszködik hátának.

A második változatban a harmadik sor élén álló „Az” mutató névmásnak minősül, mögé odaértendő egy 'az' névelő, elé meg egy vessző. Az első verzió a Mérei-kéziratban zárójelek közé is tett 'akit Lyciskának hívnak' tagmondat miatt talán nehezebben követhető, de egyrészt szintén teljesen értelmes, másrészt meg némileg mást is jelent. Nyilvánvaló, hogy a sötét tintát használó kéz a kézirat törzsszövegét (egy tárgyrag beszúrásával) a második verzióhoz hasonította, talán mert az (összes) nyomtatott szövegkiadás erre inspirálta (így az 1772-es budai kiadás is).

Szöveg- helyek sorszáma	Mérei-féle kézirat	Sötét tintás javítás	1772-es kiadás	Dugonics kiadása
12.	Addig (32r/3/1)	Akkor	Akkor (50/6)	Akkor (608/1/1)
13.	nála (37r/4/4)	nálad	nálod (56/26)	veled (616/6/4)
14.	el vévén (41r/2/4)	fel vévén	fel-vévén (61/25)	fel-vévén (623/3/4)
15.	nyavalyás (41v/2/2)	valami	valamit (62/10)	valami (624/2/2)
16.	enyhődi (44v/4/1)	enyhődni	enyhűlni (66/21)	enyhődni (629/7/1)
17.	Mellye (46r/4/3)	Mellyre	Mellyre (68/22)	Erre (632/4/3)
18.	Űkröndni kezd ⁵⁸ (46r/6/3)	Űkrödni kezd	Hányini akar (68/30)	Ökrödni kezd (632/6/3)
19.	tengre (47v/1/1)	tengerre	tengerre (70/4)	tengerre (634/7/3)
20.	fegyelme (47v/4/3)	figyelme	figyelme (70/16)	figyelme (635/3/3)
21.	–	csapodár (58r/2/3)	tséltsapos (83/36)	csapodár (653/7/3)
22.	az (59r/3/4)	azt	azt (85/15)	azt (655/6/4)

4. táblázat

A táblázat alapján egyértelmű, hogy a sötét tintás javítások Dugonics kiadásával kapcsolatban állnak. Ugyanez nem mondható el sem az 1772-es, sem a többi 18. századi *Cupido*-kiadásról, minthogy az általam kiemelt (duplán bekeretezett) nyolc szöveghely (1–4., 15., 16., 18., 21.) kizárólag a piarista szerzetes edíciójában tűnik fel.

58 Itt valójában nem is sötét tintás javításról van szó, hanem kaparásról. A szó első n betűjét törölték ki.

A Mérei-féle kézirat 58r oldalán a 2. strófa⁵⁹ eredetileg így volt olvasható:

Hogy a galamb szelid, kegyes, alázatos,
Tiszta, gyars, vigyázó, hű, és szorgalmatos,
Nem [üresen hagyott hely] hanem igaz álhatatos
Es hogy ahoz legyek én-is hasonlatos.

A törzsszöveg másolója tehát valamilyen okból kifolyólag – feltehetően forrásszövegének olvashatatlansága miatt – kihagyott egy szót a harmadik verssorból.⁶⁰ Erre a hiányra, illetve pótlására felhívta a figyelmet – ahogyan azt korábban már említettem – Jankovics is. Arra nevezetesen, hogy utólag és sötét tintával a 3. verssor kihagyott helyére valaki a „csapodár” szót szúrta be. Tehát Gyöngyösi eredeti megfogalmazását, hisz a ránk maradt szövegforrások alapján egyértelműen és biztosan állítható, hogy a kérdéses helyen eredetileg tényleg ez a szó volt olvasható. Annak ellenére is, hogy a 18. századi nyomtatott kiadásokban (kivéve Dugonics edícióját) e verssorban egységesen a „tséltsapos” kifejezés szerepel. Így a Dugonics számára rendelkezésre álló 1772-es budai kiadásban is. De akkor honnan vette Dugonics a kéziratba beszúrt „csapodár” szót? És miért nem tartotta meg a budai kiadásban olvasható „tséltsapos”-t?

Gyöngyösi ma ismert életművében a „csélcsapos” (‘csélcsap’) szó tényleg előfordul, méghozzá egyetlen egyszer, a *Kemény János emlékezetében*:

Ekkoraig a’ hir Protheust követte,
Sok féle formában változását vette,
a’ Lengyel dolgokat sokképpen hirdette,
Szokot **csilcsápságát**, de most férre tette.⁶¹

Úgy tűnik azonban, hogy Dugonics a ‘csélcsap’, ‘csélcsapság’ kifejezéseket valamiért nem szerette, 1796-os szövegkiadásából mindenestre kiiktatta. Helyette ott a „csalfaságát” verziót alkalmazta:

⁵⁹ Jankovics kiadásában: IV/122.

⁶⁰ Megjegyzendő, hogy megtette ugyanezt az 52v oldal 6. strófájának 4. verssorában is, ide azonban később visszatért, s utólag beszúrta az „ollyaténban” szót. Bizonyos, hogy ezt a törzsszöveg másolója tette, mert – a „csapodár” szóval ellentétben – a tinta színe nem tér el a törzsszöveghez használt tinta színétől.

⁶¹ II. könyv, 1. rész, 44. strófa. Kiemelés tőlem – M. V. A strófát itt a *Nyitrai kódex*ből idéztem (44v). Ezt Dugonics biztosan használta. Lelőhelye: Piarista Központi Levéltár, jelzete: For. 000-9/30. (V 446.). A kérdéses szöveghelyen a vers Dugonics által említett 18. századi, Budán megjelent szövegkiadása is a ‘csélcsápságát’ alakot hozza. Dugonics egy másik, nagyszombati kiadásra is hivatkozik, ám tudomásom szerint nincs ilyen edíció – feltehetően tévedésről van szó. Lásd Gyöngyösi, *Költeményes maradványai*, I:XXXIX.

Ekkoráig a' hír Próteust követte.
Sok féle formákban változását vette.
A' lengyel dolgokat sok-képpen hirdette.
Szokott **csalfaságát** de most félre tette.⁶²

Bizonyos tehát, hogy a talán túl archaikusnak érzett *csélcsap* szóval szemben averzióval viseltetett. A budai kiadás három szótag hosszú, és számára nem kívánatos „tséltsapos” szava vélhetőleg így változott edíciójában az azonos jelentésű és ugyancsak három szótagos „csapodár” szóra, ami még véletlenül Gyöngyösi eredeti megfogalmazásával is egybeesik. Véletlenről van tehát szó, de nagyon-nagyon könnyen elképzelhető véletlenről.

Dugonics mint szövegiadó 3.

Gyöngyösi-szövegkiadásának sajtó alá rendezése során Dugonics a Mérei-féle kézira-
ton kívül további két kéziratot is használt: a *Kesergő Nympha* egy 1681-ben ké-
szült kéziratát,⁶³ valamint a Kemény-eposz *Nyitrai kódex*ben fennmaradt változatát. Ez
utóbbiban olvasható Gyöngyösi költészetelméleti fejtegetéseket is tartalmazó elősza-
va, melyet Dugonics is megjelentetett edíciójában.⁶⁴ A kéziratban, mind az előszóban,
mind pedig a verses szövegben megfigyelhetők javítások. Az előszóban például az ere-
deti „szerint” alakot „szerént”-re javították (Dugonics kiadásában szintén: „szerént”),⁶⁵
a „köllöt” alakot „köllött”-re (Dugonicsnál: „köllött”),⁶⁶ míg a „teczet” formát „tetzet”-re
módosították (Dugonicsnál: „tetzett”).⁶⁷ Ez utóbbi javítás különösen figyelemreméltó,
hiszen Dugonics a *Cupidó*hoz írott előszavában kifejezetten utal e helyesírási kérdésre:

Külömbséget tesz GYÖNGYÖSI a' cz, és tz között. Cz-vel él ezen szóban *czigány*, mert en-
nek eleje meg-nem-kettőztetik. De ezeket így írja: **tetzik**, *metzem*, holott a' tz annyit té-
szen, mint-ha így írná: *teczczik*, *meczczem*. Ezeket az ifioncz Nyelvészeknek oktatásokra.⁶⁸

62 Uo., 2:408. Kiemelés tőlem – M. V.

63 Jelenlegi ismereteink szerint a versnek három olyan kézírata is fennmaradt, melyeket az 1681-es soproni országgyűlés idején másoltak: az Eszterházy Pálnak ajánlott kismartoni kézirat (MNL OL P 125, 11908), az OSZK-ban (Fol. Lat. 515, III/612–618), illetve az MTA könyvtárában őrzött (K91) kéziratok. Vö. HAJDU Ildikó, „Gyöngyösi István *Kesergő Nymphája* a 17. századi nagyszombati jezsuita retorikaoktatás elméletének és gyakorlatának tükrében”, in *Krizisek és nehézségek a régiségben – Tudástranszfer a régiségben: Mesterek, tanítványok, iskolák (Fiatalok Konferenciája 2022–2023)*, szerk. HAJDU Ildikó, HORVÁTH Margaréta, RÉDEY-KERESZTÉNY Júlia, KOVÁCS Annamária, VITKAI Nóra és ZSUPOS Norbert (Pécs: Verso, megjelenés alatt). Utóbbiban, valamint a kismartoni kéziratban egyaránt felfedezhetők kisebb javítások, módosítások. Megítélésem szerint nem egyértelmű, hogy Dugonics melyik kéziratot használhatta.

64 Az előszóval Hajdu Ildikó foglalkozik részletesen: HAJDU Ildikó, „A Kemény-eposz előszavának poétikatörténeti helye” című tanulmányát lásd a 269–296 oldalon.

65 GYÖNGYÖSI, *Költeményes maradványai*, 1:XLII.

66 Uo., 1:XLIII.

67 Uo., 1:XLVII.

68 Uo., 1:LXIII. Kiemelés tőlem – M. V.

A verses szövegben is találhatók (sötét tintával végzett) javítások: a 66v oldal első strófájának első verssorában például a „mységét” alakot „miségét”-re, míg az 56v oldal második strófájának negyedik verssorában a „szúke” alakot „szőke” formára javították. Könnyen elképzelhető, hogy ezek a javítások is a kéziratosok ezek szerint rendszeresen preparáló Dugonicstól valók.

Összegzés

Mindezek alapján el kell vetnünk azt a feltételezést, hogy a Mérei-kéziratnak bármiféle köze van Gyöngyösihez. Még a javítások sem tőle, hanem szinte biztosan Dugonics Andrástól származnak. Ennélfogva egy kritikai kiadás sajtó alá rendezése során – Badics és Jankovicsék eljárásával ellentétben – nem szabad automatikusan átvenni e sötét tintás javításokat, például a következő szöveghelyeknél:

<i>Barsszentkereszti kézirat</i>	<i>Mérei-kézirat törzsszövege</i>	<i>Sötét tintás javítás</i>	<i>Badics kiadása</i>	<i>Jankovics kiadása</i>
<u>Az mig</u> távulb va-la ki volt nem tud-hattam, (I/7/1)	<u>Az mig</u> távulb va-la ki volt nem tud-hattam, (3v/2/1)	<u>Az még</u> távulb va-la ki volt nem tud-hattam, (3v/2/1)	<u>Az-még</u> távulb va-la, ki volt, nem tudhattam, (I/7/1)	<u>Azmég</u> távulb va-la, ki volt, nem tudhattam, (I/7/1)
<u>Priamusnak</u> sem volt még mohos orczája (I/19/1)	<u>Priamusnak</u> sem volt még mohos orczája, (4v/2/1)	<u>Piramusnak</u> sem volt még mohos orczája, (4v/2/1)	<u>Priamusnak</u> ⁶⁹ sem volt még mohos orczája, (I/19/1)	<u>Piramusnak</u> sem volt még mohos orczája, (I/19/1)
<u>Közelitem</u> végre s kezdek illy szót tenni, (I/48/2)	<u>Közelitem</u> végre, s-kezdek illy szót tenni, (7r/1/2)	<u>Közelitek</u> végre, s-kezdek illy szót tenni, (7r/1/2)	<u>Közelitek</u> végre, s-kezdek illy szót tenni: (I/48/2)	<u>Közelitek</u> végre, s kezdek ily szót tenni: (I/48/2)
<u>Narcissusért</u> veszet rendetlen tűzében, (I/60/1)	<u>Narcissusért</u> veszet, rendetlen tűzében, (8r/1/1)	<u>Narcissus-is</u> veszet, rendetlen tűzében, (8r/1/1)	<u>Narcissus-is</u> veszet(t) rendetlen tűzében, (I/60/1)	<u>Narcissus is</u> veszett rendetlen tűzében, (I/60/1)
<u>Addig</u> mindazáltal éltek szép napokat, (III/6/1)	<u>Addig</u> mindazáltal éltek szép napokat, (32r/3/1)	<u>Akkor</u> mindazáltal éltek szép napokat, (32r/3/1)	<u>Akkor</u> mind az által éltek szép napokat. (III/6/1)	<u>Akkor</u> mindazáltal éltek szép napokat, (III/6/1)

5. táblázat

69 Látható, hogy a táblázatban felsorolt példánál Badics is a sötét tintás alakokat emelte át kritikai kiadásába, egy szöveghely, a „Priamus/Piramus” kivételével. Badics itt a *Barsszentkereszti kézirat*, illetve a

A „rövid *Cupido*” másik szövegforrásának, a *Barsszentkereszti kézirat*nak az értéke ezáltal textológiai értelemben jelentősen megnövekszik, hisz a Mérei-kéziratnak nincs közvetlen köze Gyöngyösihez.

Mérei-kézirat törzsszövegében olvasható „Priamus” névalakot hagyta meg. E szöveghely külön figyelmet érdemel, ugyanis Gyöngyösi *Charicliájához* fűzött előszavában Dugonics külön kitér arra, hogy e két nevet helytelen felcserélni: „Meg-fogja a’ Magyar világ látni: hogy, ha én HELIODORUS szerint ki-fogom adni, és GYÖNGYÖSI Istvánnak Charicliájánál újabb életre hozni az én Karikléámat [...] minő különbség leszen KARIKLÉA és CHARICLIA között. Meg-fogják tapasztalni, miket hagytak-el ama’ két fordítók, miket ragasztottak hozzá magok’ eszekből, mellyekkel nem egyebet tettek hanem a’ szavakat minden haszon nélkül szaporították. [...] Semmit sem ír HELIODORUS Thyzbének és Piramusnak történeteiről-is, de eleget a’ Folytató, ki-lopván OVIDIUSNAK változásiból, és az ifiat Priamusnak nevezvén. [...] **Én úgy gondolom: hogy a görög neveket méltóságáról le-sodrani, és a’ magyarban éppenséggel különböző képpen ejteni;** nincs a’ Fordítónak szabadságában. Annál inkább meg-nem-engedhetni: hogy más neveket, mellyek éppen újjak, és az eredeti munkában nem találtnak, bé-iktasson ön-kényes akarattya szerint.” (Gyöngyösi, *Költeményes maradványi*, 1:LXVIII–LXXI. Kiemelés tőlem – M. V.)

Világos, hogy Dugonics igen nagy jelentőséget tulajdonított a mitológiai nevek helyes használatának, s igencsak logikus azt feltételezni, hogy amint a Mérei-kézirat ominózus szöveghelyéhez érkezett, a „Priamus” névalakot saját kezűleg javította „Piramus”-ra. Úgy tűnik, helyesen. Gyöngyösi *Palinódiájának* felütése ugyanis nagyon hasonlít a Cupido kiindulópontjához (erre Hajdu Ildikó hívja fel a figyelmet: Hajdu Ildikó, „Gyöngyösi István...”), részben tudniillik ugyanazok a mitológiai nevek vagy névpárok tűnnek fel a két versben: Galatea és Acis, Venus és Adonis, Thisbe és Pyramus. A *Palinódia* 1681-es kéziratát Gyöngyösi saját kezűleg aláírta, ennél fogva láthatta, s ellenőrizhette a lemásolt költeményt. Ebben pedig jól kivehetően a „Piramus” névalak olvasható. Nagyon valószínű tehát, hogy a *Cupido* Gyöngyösi által írt szövegében is így volt ez, a költemény másolói pedig (mind a „rövid”, mind pedig a „hosszú” verziókban) egyszerűen a számukra ismerősebb „Priamus” alakra rontottak. Egyébiránt más példákat is találhatunk e két név összekeverésére, például Conrad Grüttsch *Quadragesimaléjának* 1484-es strasbourgi kiadásában. Erről lásd Pietro Delcorno, „Christ and the Soul are like Pyramus and Thisbe: An Ovidian Story in Fifteenth-Century Sermons”, *Medieval Sermon Studies* 60, 1. sz. (2016): 37–61, 49, doi: [10.1080/13660691.2016.1225386](https://doi.org/10.1080/13660691.2016.1225386).